

opdatering

Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum

2018

opdatering

Årbog for Vardemuseerne &
Ringkøbing-Skjern Museum 2018

opdatering
Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2018

© Forfatterne, Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2019

Redaktion: Caroline E. Larsen og Tine Lorange

Korrektur: Harriet Ludvigsen

Grafisk tilrettelæggelse: Tine Lorange

Forsidefoto: Niels Provstgaard sammen med sin fuglesamling. Fotoet fik Ringkøbing-Skjern Museum i forbindelse med istandsættelse og genåbning af Provstgaards Hus. Læs mere om Provstgaards Hus på side 76 og 84.

Fotos og illustrationer: med mindre andet er angivet ved de enkelte fotos og illustrationer tilhører billedmaterialet i denne bog Vardemuseerne, Ringkøbing-Skjern Museum eller Arkæologi Vestjylland

Alle kort, Danmarks Højdemodel og ortofotos: ©Geodatastyrelsen

Skrift: Myriad Pro

Papir: MultiArt Silk 130g

Omslag: 1/s 260g

Tryk: PE Offset, Varde

ISBN 978-87-93713-09-3

ISSN 1903-9581

Kære Læser!

Velkommen til endnu en udgave af *opdatering*, den fælles årbog for Ringkøbing-Skjern Museum og Vardemuseerne. Årbogen er som altid et forsøg på at fastholde noget af alt det, som er sket på de to museer i det forløbne år. Nogle år har vi prøvet at lægge et tema for årbogen. For det meste er den eneste røde tråd dog de enkelte skribenters lyst til at fortælle om deres opdagelser og oplevelser, om fund og fortidsminder og om dramatiske, stille, rørende eller overraskende historier, der dukker ud af museumsarbejdet. Og fortællelysten er heldigvis stor på de to museer. Så derfor kommer vi også i år vidt omkring. Fra arkæologiske detektorfund over Ringkøbings middelalder og lensaflysningen i Vestjylland og historier om de tyske flygtninge i Danmark efter Anden Verdenskrig til restaureringen og genåbningen af Provstgaardens Hus i Skjern Enge og børns oplevelser i Tirpitz. For ikke at glemme beretningerne fra museumsforeningerne og oversigten over de arkæologiske

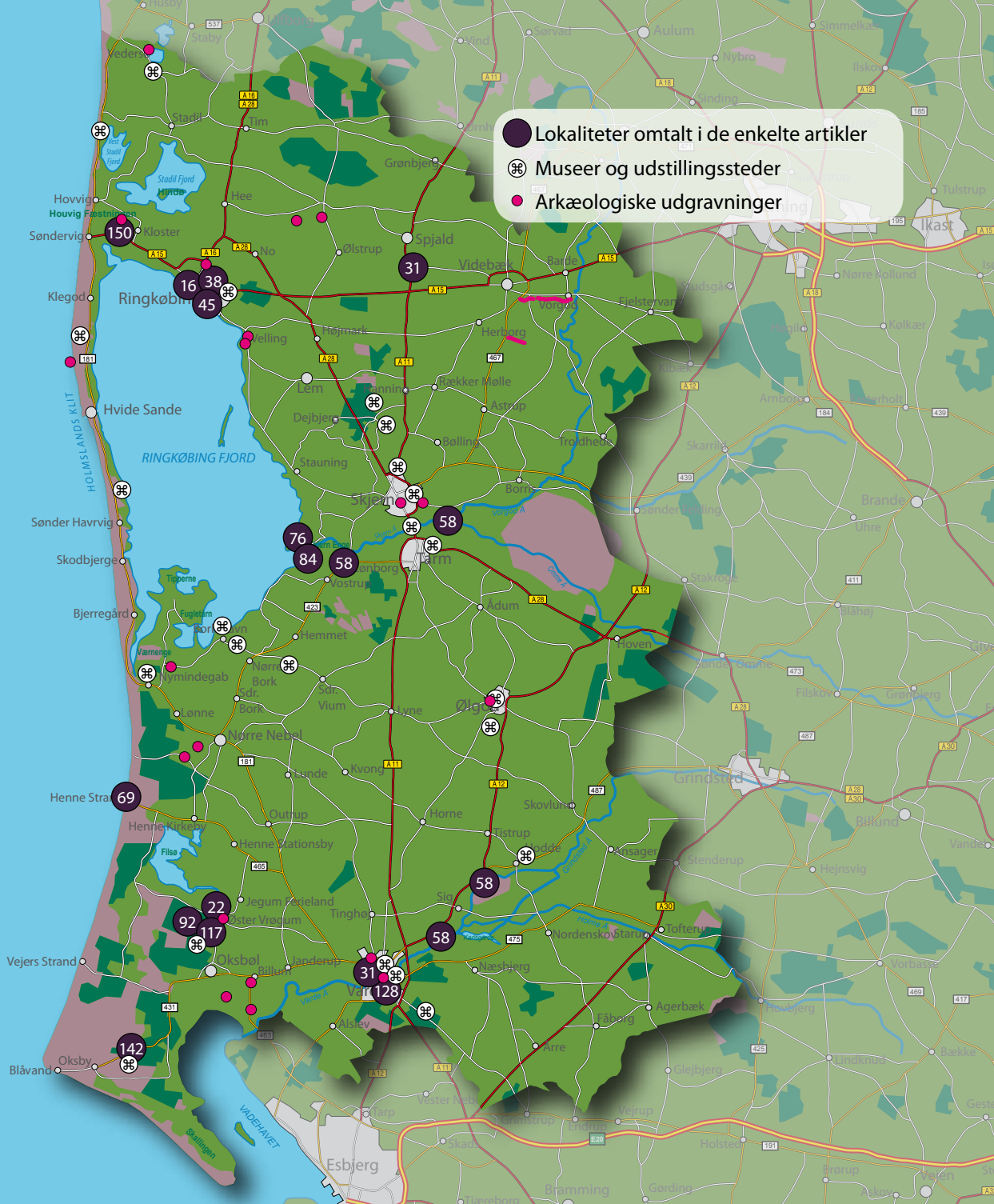
udgravninger i løbet af året. Man fornemmer forhåbentlig både bredden og det store omfang af det arbejde, de to museers medarbejdere har præsteret – igen.

Med til travlheden hører, at begge museer – trods den rekordvarme sommer – satte besøgsrekord. For første gang nogen sinde nåede vi nu meget tæt på 500.000 gæster til sammen.

Midt i denne på alle måder rekordsommer valgte Kim Clausen at træde tilbage efter 43 år som direktør for Ringkøbing-Skjern Museum. Da Kim Clausen i 1975 kom til det lille Skjern Museum, holdt han det søndagsåbent for i alt 300 gæster det første år. Inden han gik af som direktør for det fusionerede Ringkøbing-Skjern Museum rundede gæstetallet 216.000 på 14 besøgssteder. Det er umuligt at nævne alle meritterne gennem så mange års museumsvirke, ligesom en enkelt årbog som denne på ingen måde kan rumme et helt års arbejde på de to vestjyske museer.

God læselyst

Mette Bjerrum Jensen og Claus Kjeld Jensen

● Lokaliteter omtalt i de enkelte artikler

☞ Museer og udstillingssteder

● Arkæologiske udgravninger

Indhold

- 6** Museumsforeningernes årsberetninger
- 16** Karen fik genoplivet det lokalhistoriske arkiv
Af Annette Holm
- 19** Årets gang i ArkVest
Af Lene B. Frandsen & Poul Krogh Jørgensen
- 22** Landskabet fortæller
Af Karen Bjelke Fisker & Stina Trolldoft Andresen
- 31** Den magiske middelalder
Af Rachel Facius Andersen
- 38** Arkæologiske spor fra det ældste Ringkøbing
Af Jens Aarup Jensen
- 45** Grønnegade i gamle fotografier
Af Christian Ringskou
- 58** Lensafløsningen i Vestjylland
Af Mikael Frausing
- 69** Epervier – en vestjysk stranding
Af Lene Nygaard Hansen
- 76** Brødrene i Provstgaards Hus
Af Caroline E. Larsen
- 84** Provstgaards Hus – bygningshistorie og istandsættelse
Af Steffen M. Søndergaard, arkitekt MAA
- 92** At vinde freden – mellem nazisme og demokrati
Af John V. Jensen
- 117** Frygten for de tyske kvinder
Af Maria Nygaard Madsen
- 128** Blåt til inspiration
Af John V. Jensen
- 142** Who let the kids out?
Af Pernille Ø. Sørensen
- 150** Danmarks største dronfoto
Af Torben Egeberg
- 156** Årets udgravninger
Af arkæologerne i ArkVest
- 176** Tidstavle

Danmarks største dronfoto – et 2,5 ha stort foto af 5000 års historie

Af Torben Egeberg

Bag overskriften gemmer sig historien om at udgrave og undersøge et stort areal, som det så ofte foregår ved arkæologiske undersøgelser forud for store anlægsarbejder. Forskellen er blot, at der denne gang er blevet brugt dronfotos til at dokumentere alle spor af menneskers gøren og laden på den 2,5 km² store flade, hvor der nu opføres en stor transformatorstation. Det er første gang i Danmarkshistorien, at det sker i en sådan målestok. Nørbyudgravningen kom således med på Slots- og Kulturstyrelsens Top 10 over årets vigtigste fund og undersøgelser.

Hvordan gjorde vi? På hel almindelig vis er hver kvadratmeter omhyggeligt blevet afgravet for muld, så undergrundens spor efter fortidens bygninger, brønde og grave er blevet synlige. Tidligere ville vi så have gået rundt og målt hvert enkelt af de 16.000 nedgravninger op med en stor GPS. Det er en meget tidskrævende opgave, især når utallige stolpehuller fra mange forskellige huse er blandet sammen mellem hinanden som her i Nørby. Nu har vi i stedet taget vores droner til hjælp. Droneoverflyvningerne er foregået hver gang et nyt delområde af de 2,5 ha er blevet afgravet med gravemaskine, og hvor vi forinden har markeret og opridset alle spor, så som stolpehuller, grøfter, brønde og grave.

På hver enkel droneflyvning optages et meget stort antal enkeltbilleder, der så på computeren, i et særligt program, bliver sammensat til ét samlet foto af dagens arbejde. Vi har sørget for, at der på alle billederne ses nogle fotoplader med kryds, som vi har opmålt GPS-koordinaterne på. Når disse koordinater så knyttes til det sammensatte foto,

Projektområdet for ny transformatorstation i Nørby på Holmsland. Byggherre er Energinet.dk. Arkæologerne anes som små tændstikmænd og -kvinder midt inde på den færdigundersøgte, gulbrune flade. Set fra dronen, der har kig ud mod Søndervig. Sommeren 2018.

Det store dronfoto fra Nørby, bestående af godt 60 enkeltflyvninger, der nogle steder anes som baner af farveforskelle. På modsatte side vores udtegning af alle 16.000 spor, der i alder strækker sig fra begyndelsen af bondestenalderen til afslutningen af vikingetiden.

vil dette blive korrekt orienteret i forhold til verdenshjørnerne, ligesom der kan laves en 3D-model af terrænoverfladen.

Næste trin er at tegne en plan over alle de spor, vi har ridsset op, og som nu foreligger på foto. Det gøres på computeren ved at bruge det sammensatte foto som tegneforlæg. Hvor vi som nævnt før gik rundt med GPS for at måle spor i fladen, gøres det samme job nu på en anden måde, der er hurtigere og langt mere præcis.

Når vi så har den færdige plan, kan vi lave et print og gå ud med skovl og farveblyant for at få udredt de enkelte grundplaner af bygninger, bogstaveligt med hver sin farve. Ofte er der klarhed over, hvor mange grundplaner, der befinder sig i et givent område, men nogle gange må der arbejdes videre med genafskovlinger, inden vi beslutter os for, at nu bliver det ikke bedre. Hvad vi beslutter os for, bliver herefter kodet ind i computeren; hver husplan, hegnsgroft, grubehus, brønd eller grav får tildelt sin helt egen værdi, der udgøres af næste ledige tal.

Hvordan udreder vi sporene og hvad fortæller de os om, hvad der er foregået på området i fortiden?

Droner og ny teknologi løser ikke alle udfordringer. Både før og nu er vores arbejde afhængigt af en meget vigtig forudsætning, nemlig kendskab til den vestjyske byggeskik i forhistorien. Denne viden har vi opbygget ud fra de sidste 4-5 årtiers mange, store udgravninger i Vestjylland. Derfor lader det sig normalt gøre at udpege de enkelte bygningers grundplaner i virvaret af stolpehuller.

Lige så vigtig er det, om det kan lykkes at lokalisere steder, hvor stolpehullerne til en given bygning skærer og skæres af andre grundplaner. Der er ofte stor sandsynlighed for at nybyggeri foregår på steder, hvor der tidligere har stået bygninger. Herved opstår skæringer mellem ældre og yngre, som vi er meget interesserede i. Bogstaveligt giver det os byggesten til en udredning af stedets historie. Derefter kigger vi fx efter spor af indhegninger, der kunne passe sammen med de udpegede bygninger. Herved lader

grundplaner af gårde sig ofte erkende. Måske er nogle af disse gårde så bygget sammen med andre, og de enkelte gårde bliver nu til samlinger af gårde, som var den fremherskende bosættelsesform gennem jernalder, vikingetid, middelalder – og nyere tid på Holmsland.

Arbejdet er ikke slut endnu

Metoden med at opmåle og dokumentere arkæologisk udelukkende ved hjælp af droner er ikke tidligere blevet anvendt her i landet i så stort et omfang. Den helt store fordel er, at arkæologernes registrering af spor fra fortiden kan foregå hurtigere og langt mere præcist end med traditionelle opmålingsmetoder, der foregår nede på landjorden. Og at vi på computeren altid har et præcist foto, som vi kan vende tilbage til for at kontrollere vores iagttagelser.

Vi har afdækket en detaljeret og meget rig historie, med udgangspunkt i en bebyggelse på et 2,5 ha stort område her i Nørby på Holmsland. Her har der siden bondestenalderen for op mod 6000 år siden og frem til middelalderens begyndelse omkring år 1000 boet mennesker.

Nu forestår arbejdet med at få undersøgt fundene nærmere. Vi vil prøve at få lavet årringsdateringer af noget bygningstømmer brugt som afstivning i brønde. Der skal indsendes prøver til kulstof-14 datering, og hjemtagne prøver af forkullede korn og planterester skal undersøges nærmere. Samtidig er vi i gang med at afslutte en stor rapport om alle resultaterne. Vi tror derfor, at der bliver mere at berette om, når vi har dannet os det endelige overblik og får sammenlignet med egnens tidligere jernalderfund som for eksempel hustomterne i havstokken ud for Klegod og hustømter udgravet i Røjklit nord for Nørby. Selv om man begge steder drev landbrug, er der også fundet netsynk (fiskeudstyr) på de to pladser. Sådanne netsynk fandt vi ingen af i Nørby. Derfor, jernalderbonde og/eller jernalderfisker, det kan blive et af de interessante emner, vi forhåbentlig kan blive klogere på.

Torben Egeberg kan kontakte på te@arkvest.dk

At være dronepilot kan være ganske afslappende – og nødvendigt, når hele holdet forinden fotosessionen har skovlet og skovlet for at gøre en ny flade klar, inden sandflugten sætter ind.

Nyaftgravet flade med fine spor af hustomter i en jernaldergård, set fra dronen. De mange mørke spor skyldes, at hovedbygningen er blevet genopført utallige gange på omtrent samme byggegrund. Generelt var vi heldige, at det lykkedes at få taget billeder af samtlige flader. Men sandflugt gjorde til tider arbejdet ret besværligt og næsten umuligt.

